*כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק, והאמר ריש לקיש לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא? בההיא כרבי יוחנן סבירא ליה, והאמר ר' יוחנן שנים משום עדים וכולן משום תנאי? בההיא כריש לקיש סבירא ליה: **מתני'** *בכל כותבים: בדיו °בסם בסיקרא ובקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא של *קיימא, אין כותבין לא במשקין ולא במי פירות ולא בכל דבר שאינו מתקיים על הכל כותבין: *על העלה של זית, ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה, על יד של עבד ונותן לה את העבד, רבי יוסי הגלילי אומר אין כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים ולא על האוכלים: **גמ'** *דיו דיותא, סם סמא, סיקרא: אמר רבה בר בר חנה סקרתא שמה, קומוס קומא, קנקנתום: אמר רבה בר [בר חנה אמר] שמואל חרתא דאושכפי: ובכל דבר שהוא מתקיים וכו': לאתויי מאי? לאתויי הא דתני ר' חנינא כתבו במי טריא ואפצא כשר *תני ר' חייא כתבו באבר, בשחור, ובשיחור, כשר. איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו חייב שתים: אחת משום כותב ואחת משום מוחק, דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא פטור, סיקרא ע"ג דיו: אמרי לה חייב ואמרי לה פטור אמרי לה חייב מוחק הוא אמרי לה פטור מקלקל הוא, בעא מיניה *ריש לקיש מר' יוחנן עדים שאין יודעים לחתום מהו שיכתבו להם בסיקרא ויחתמו: כתב עליון כתב או אינו כתב? א"ל אינו כתב, א"ל והלא לימדתנו רבינו כתב עליון כתב לענין שבת? א"ל *וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה! איתמר עדים שאין יודעים לחתום רב אמר מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו ושמואל אמר באבר, באבר סלקא דעתך והתני רבי חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר לא קשיא הא באברא הא במיא דאברא, רבי אבהו אמר במי מילין והתני רבי חנינא כתבו במי טריא ואפצא כשר ל"ק °הא דאפיצן הא °דלא אפיצן שאין מי מילין ע"ג מי מילין רב פפא אמר ברוקן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ברוק, וה"מ בגיטין אבל בשטרות לא, דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגדיה רב כהנא.

תניא

כדאי הוא רבי שמעון · דמתניתין דאמר כתב ביום ונחתם בלילה כשר: **לסמוך עליו בשעת הדחק** · שהלך זה לדרכו או ניסת כבר בגט זה: **סבירא ליה** · לרבי יהושע בן לוי: **וכולן משום תנאי** · ואין כאן הקדמה דתנאי נינהו ואפילו לרבנן כשר: **מתני' על העלה של זית** · תלושה: **ונותן לה את הפרה** · בגמרא מפרש טעמא: **גמ' סמא** · אורפימנ"ט: **סקרתא** · לבע אדום שקורין מיניא"ו: **קומא** · שרף האילן: **חרתא דאושכפי** · אדרמינ"ט: **במי טריא** · מי גשמים לשון מורי מי טריא מים ששורים בו פרי שהוא כעין עפצים גל"ש בלע"ז: **באבר** · ששף העופרת במים ומשחירים: **בשחור** · פחמין: **ובשיחור** · חרתא דאושכפי: **על גבי סיקרא** · שתי אותיות של סיקרא והעביר עליהם דיו בשבת: **מוחק** · ע"מ לכתוב שתי אותיות בשבת חייב וזה מוחק התחתונות סיקרא וכתב העליונות דיו: **פטור** · שהרי הוא (א) בתחילה לא כתב ולא מחק: **מוחק הוא** · ולא כותב שמתחילה היה כתוב הגון מעתה: **מקלקל הוא** · והוה ליה כמוחק ע"מ שלא לכתוב ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר: **כתב עליון כתב לענין שבת** · דהא אמרת לעיל חייב שתים: **וכי מפני שאנו מדמין** · שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לבנו להחמיר: **נעשה מעשה** · להקל אפי' לענין שבת אם בא מעשה לידינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה: **מדמין** · שומפלי"ר כמו כמדומים: **מקרעין** · מסרטין: **והתני רבי חייא כתבו באבר כשר** · וכיון דכתב גמור הוא הוה ליה כדיו על גבי סיקרא דקאסרינן לעיל: **באבר** · לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחירו אינו כתב: **במיא דאברא** · מים ששרה בהן שחיקת אבר: **במי מילין** · מים ששרה בהן עפצים שחוקים: **הא דאפיצא** · הקלפים מעובדים בעפצים רושמין עליהן את העדים במי מילין דלא הוי כתב שהרי מראה הקלפים כמראה הכתב ואינו ניכר הלכך אין מי מילין על גבי* מילין ומתניתא בדלא אפיצן: **ברוק** · רושמין להם ברוק: (ב) תורלה *ספסר של שוורים: **בגיטין** · משום עיגונא כדלקמן דלא משכחינ' סהדי בקיאי ובתוך כך יפרש זה לים או ימות ותיזקק ליבם: **אבל בשאר שטרות** · יחזיר אחר העדים בקיאים לחתום:

דיו דיותא · אומר ר"ת דדיו שלנו הוא קרוי דיו ולא אותו שעושין מעפלים דההוא לא מיקרי דיו מדתני רבי חנינא כתבו במי טריא ואפלא כשר משמע דלאו היינו דיו דלא תני אלא הכך דלא תני במתני' ובסמוך דפריך ארבי אבהו דאמר במי מילין מרבי חנינא אמאי לא פריך מדיו דמתניתין ועוד דספר תורה בעי דיו כדאמרינן בהבונה (שבת דף קג:) כתבה שלא בדיו יגנז ואספר תורה קאי כדמשמע בהקומץ רבה (מנחות דף לא:) והיכי כתבינן בדיו של עפצים על קלף של ספר תורה שהוא מעופץ והא אין מי מילין על גבי מי מילין ועוד מדקדק ר"ת מהא דאמרי' בפ"ב דנדה (דף כ:) רבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק והיינו דיו שלנו שהוא יבש ושייך לומר בו פלי קורטא והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת דף כג:) כל השרפים יפים לדיו ושרף קטף יפה מכולן ההוא שרף לאו היינו גומי דאין דרך לתת גומי אלא בדיו של עפצים אלא אומר ר"ת דשרף הוא לחלוחית קליפת העץ שעושין ממנו דיו שלנו כמו זו שריפה מלוי דפ"ק דנדה (דף י:) דהיינו לחלוחית דמים שבאשה ובפ' כל שעה (פסחים דף לט:) ירק מר יש לו שרף וירק אין לו גומי אלא לחלוחית ומתוך כך אוסר ר"ת לכתוב ספר תורה בדיו של עפצים ומה שמשמע בפרק כל כתבי (שבת דף קטו:) דכל ספרים לא בעו דיו חוץ ממגילה פירשתי בפ' כל כתבי*: [ד"ה מגילה]

קנקנתום חרתא דאושכפי · פי' בקונט' אדרמנ"ט ובשיחור דקתני בברייתא פירש נמי בקונט' דהוא אדרמנ"ט ואין נראה דלא תני בברייתא אלא הכך דלא תני במתניתין ואומר ר"י דשיחור הוא אדרמנ"ט וקנקנתוס הוא כמו שפירש רבינו שמואל בעירובין (דף יג:) דהיא קרקע ירוקה שקורין וידרוי"ל בלע"ז ובערוך לועזו ויטריאול"ו ור"ת נמי פירש בתיקון ספר תורה שעשה אדרמנ"ט מותר לתת לתוך הדיו לכולי עלמא דלאו היינו קנקנתוס דאיכא למאן דאסר בפ"ק דעירובין (דף יג:) ואם תאמר דבמסכת נדה (דף כ:) תנן שחור כחרת' *ומפרש דהיינו חרת' דאושכפי ואילו וידריאול"ו ירוקה היא כזכוכית ועל שם כך נקרא וידריאול"ו וי"ל כשמתקנין אותה לתת לתוך הדיו אז היא משחרת: **דיו** על גבי דיו פטור · תימה דהכא משמע דדיו על גבי דיו לא כלום הוא לענין שבת וה"ה לענין גט דמדמי בסמוך לשבת ומשמע דליכא מאן דפליג ולקמן (דף כ:) אמרינן כתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן דלר' יהודה הוי כתב ועוד דרב אחא מסיק לקמן דאפילו רבנן מודו גבי גט דהוי כשר ואומר רבינו יצחק דלקמן ודאי שכתב הראשון היה שלא לשמה וכתב השני עושהו לשמה חשיב כתב לרבי יהודה ולרב אחא אפילו לרבנן חשיב כתב גבי גט אבל הכא שכתב שני אינו מתקן כלום אפילו רבי יהודה מודה דלא חשיב כתב ובפרק הבונה (שבת דף קד:) דתנן כתב על גבי כתב פטור ואמר רב חסדא מתניתין דלא כר' יהודה לא בעי לאוקמי כשאין כתב השני מתקן כלום דאפילו רבי יהודה מודה דאינו כתב משום דמתניתין משמע ליה דבכל ענין פטור אפי' כתב גט או ספר תורה שלא לשמה והעביר עליו בשבת קולמוס לשמה להכי מוקי כרבנן אבל לרב אחא בר יעקב ע"כ לא מיתוקמא מתני' בכל ענין דהא בגט אפילו רבנן מודו דהוי כתב ולדידיה אתיא מתניתין נמי כר' יהודה וכגון שאינו מתקן בכתב השני כלום: **מוחק** הוא · וחשיב ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו ומקלקל לא הוי דעל הכתיבה זאת תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי מאשר היתה תחתונה לבדה:

טעמא

[וכ"כ תוספות בעירובין יג: ואולי דגרס' בנדה היה כתוב כך אבל לפנינו לא נמצא]:

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ד מהל' גירושין הלכה א סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קכה סעיף א :

לא ב מיי' שם הלכה ב סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכד סעי' ה:

לב ג מיי' וסמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכה סעיף ג :

לג ד מיי' שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ב :

לד ה ו ז מיי' פי"א מהלכות שבת הלכ' טז סמג לאוין סה :

לה ח מיי' פ"ד מהל' גירושין הלכה א סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קכה סעיף ב בהגה"ה :

לו ט מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ג :

לז י מיי' פ"א מהל' גירושין הלכה כג סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קל סעיף טו :

לח כ ל מיי' שם ופכ"ד מהל' מלוה ולוה הלכה ו סמג שם וסי' לד טוש"ע ח"מ סי' מה סעיף ד :

מסורת הש"ס

ברכות ט. שבת מה. נדה ו. ט:

פ"א רושם

[עי' תוס' לקמן כא: ד"ה על עלה]

שבת קד: מגילה יח:

שבת שם

[עי' תוספות חולין קכב: ד"ה עור הבשר וכו' ומבין כאן]

[לקמן נו:]

[נ"ל מי מילין]

פי' סרסר

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פטור שהרי הוא כבתחלה: (ב) ד"ה תורלה ספסר נ"ב עיין [illegible]

גליון הש"ס

מתני' בסם כו' · עי' מנחות דף לד ע"א תד"ה כמו שנאמר : גמ' הא דלא אפיצ' · עי' מנחות דף לא ע"ב תוד"ה הא דאפיצן:

תוספות רי"ד

לעשרה כולכם כתבו גם לאשתי חתום בי תרי מינייהו ביומיה ואינך מכאן ועד י' ימים אתא לקמיה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק פי' לאחר שנשאת והאר"ל לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מיכן ועד עשרה ימים לא בההוא כר' יוחנן ס"ל דאמר אפילו מכאן ועד עשרה ימים והא"ר יוחנן שנים משום עדים וכולן משום תנאי בההוא כר"ל ס"ל ואפ"ה הלכה כר' יוחנן כדקי"ל בכל דוכתא ותו דבעיא לעיל אתיא כר' יוחנן : **מתני'** בכל כותבים בדיו בסם בסיקרא בקומוס בקנקנתום ובכל דבר שהוא רושם ומתקיים אין כותבים לא במשקים ולא במי פירות ולא בכל דבר שאינו של קיימא · פי' המורה ואפילו על איסורי הנאה ועל הכל כותבין על העלה של זית ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה על יד של עבד ונותן לה את העבד ר' יוסי הגלילי אומר אין כותבים לא על דבר שיש בו רוח חיים ואף לא על האוכלין: ובכל דבר שהוא מתקים לאתויי מאי לאתויי הא דא"ר חנינא כתבו במי טריא ואפצא כשר · פי' מין פרי הוא ששמו טריא ממיני העפצים: תני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר · פי' שפשף האבר על הנייר והשחירו והשחור הוא הפחם כדתנן בפ' ג' דפרה שחור שיש בו אפר כותשים אותו ושיחור הוא מין צבע שחור : איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו חייב שתים א' משום כותב וא' משום מוחק: דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא פטור בעא מיניה ר"ל מר' יוחנן עדים שאין יודעין לחתום מהו שיכתבו להם בסקרא ויחתמו כתב עליון כתב או אינו כתב א"ל אינו כתב והלא למדתנו רבינו כתב עליון כתב הוא לענין שבת א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה פי' אם אנו מדמין סברא להחמיר לענין שבת נסמוך עליה להקל ולהכשיר החתימה: איתמר עדים שאין יודעין לחתום רב אמר מקרעין להן נייר חלק וממלאין את הקרעים דיו ושמואל אמר באבר באבר ס"ד והתני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר לא ק' הא באברא הא במיא דאברא · פי' המורה מקרעין להן נייר חלק ומשרטי' ואינו נ"ל שהרי שריטת הסכין דבר המתקיים הוא ולקמן בעי' למימר שאם חקק על גבי סבלא (סקרא) כתב הוא ומה לי חקיקה מה לי שריטה גם לשרט ולחרוק מלמטה מלמעלה אמרינן לקמן דהיא כתיבה והיכי מכשרינן בגט בענין זה ודברי שמואל שאמר באבר פי' לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחיר ואינו כתב ואינו. נ"ל דכיון דהוא דבר המתקיים למה אינו כתב וכל סברת המורה (הלכך) [בכאן משמע] שלא יקרא כתב כ"א הוא כענין דיו שמסדר האותיות על הקלף אבל שריטת הסכין ורושם האבר לא יקרא כתב ולא הוא משום דק' חקיקת הסבלא ורושם הציץ דבעי לקמן למימר דהוי כתב י"ל לפרש מקרעין להן נייר חלק לא שיהו נתעים בנייר [illegible]

הערות בכתב יד

מבנה
"והאמר"

נושא: כללי (סיקרא)
1) מבחין - צד - כב: [illegible]
2) כב: מי כשר לכתוב
3) כג: [illegible] מי כשר להביא את הגט

מבנה
① בכל כותבין
② על הכל כותבין

נושא
כתב ע"ג כתב
א) לענין שבת
ב) לענין גיטי נשים

מבנה
התיחסות הגמ"ם לנושא של עדים שאין יודעים לחתום

מבנה
4 דרכות איך לאפשר חתימת עדים שלא יודעים לחתום - (בגט אשה)

* סיבת הסוגריים - דהא דקאמר שאין מי מילין... [illegible] למה שנאמר הא דאפיצ... אם הקל אפי' מה שאינו [illegible]

* נ"ל על כי [illegible]